

OQIWSHILARDIŇ DAWIS IMKANIYATLARIN TUWRI RAWAJLANDIRIW HÁM VOKAL SHINIĞIWLARIN ALIP BARIW METODIKASI

Bekbauliyeva Feruza Majit qızı

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

"Muzıka tálimi" bakalavriat 2-basqısh talabası.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21394560>

Annotatsiya. *Bul maqalada ulıwma bilim beriw mekteplerindegi muzıka sabaqlarında oqıwshılardıń dawıs imkaniyatların tuwrı rawajlandırıw, vokal-xor kónlikpelerin qalıplestiriw hám vokal shınıǵıwların (vokalizatsiya) alıp barıw metodikası talqılanadı. Balalardıń jas ózgesheliklerine qarap dawıs apparatın qorǵaw hám qosıq aytıw kónlikpelerin arttırıw boyınsha ámeliy usınıslar berilgen.*

Gilt sózler: *Vokal metodikası, dawıs imkaniyatlari, vokal shınıǵıwları, dem alıw, diktsiya, muzıka tálimi, bala dawısı.*

МЕТОДИКА ПРАВИЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ГОЛОСОВЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ И ПРОВЕДЕНИЯ ВОКАЛЬНЫХ УПРАЖНЕНИЙ

Аннотация. *В данной статье анализируется методика правильного развития голосовых способностей учащихся на уроках музыки в общеобразовательных школах, формирования вокально-хоровых навыков и проведения вокальных упражнений (вокализации). В соответствии с возрастными особенностями детей даны практические рекомендации по защите голосового аппарата и совершенствованию навыков пения.*

Ключевые слова: *Вокальная методика, вокальные возможности, вокальные упражнения, дыхание, дикция, музыкальное образование, детский голос.*

METHODOLOGY FOR THE CORRECT DEVELOPMENT OF STUDENTS' VOCAL CAPABILITIES AND CONDUCTING VOCAL EXERCISES

Abstract. *This article analyzes the methodology for correctly developing students' vocal abilities in music lessons in general education schools, forming vocal-choral skills, and conducting vocal exercises (vocalization). In accordance with the age characteristics of children, practical recommendations are provided for protecting the vocal apparatus and improving singing skills.*

Keywords: *Vocal methodology, vocal capabilities, vocal exercises, breathing, diction, musical education, children's voice.*

Muzıka tálimi – mektep oqıwshılarınıń estetik mádeniyatın qalıplestiriwdiń eń tiykarǵı qurallarınıń biri esaplanadı. Muzıka sabaqlarınıń barlıq bólimleri ishinde oqıwshılardıń eń jaqsı kóretuǵın hám aktiv qatnasatuǵın bólimi – bul **qosıq aytıw (vokal hám xor atqarıwshılıǵı)** bolıp tabıladı.

Biraq, balalardıń dawıs apparatı júdá názik hám rawajlanıw basqıshında bolǵanlıqtan, muzıka oqıtıwshınen úlken juwapkershilik hám professional metodikalıq bilim talap etiledi.

Oqıwshılardıń dawıs imkaniyatların durıs rawajlandırıw, olardı bálent hám qopal baqırıwdan qorǵaw, vokal shınıǵıwların sistemalı dástúr tiykarında alıp barıw búgingi kún muzıka metodikasınıń eń áhmiyetli máselelerinen biridir.

Vokal shınıǵıwların baslawdan aldın oqıtıwshı balalardıń jasına qarab dawıs diapazonın (dawıstıń eń tómengi hám eń bálent sesler aralıǵı) anıq biliwi kerek:

- **Baslawısh klaslar (1-4 klaslar):** Dawısları názik, joqarı registrǵa beyim boladı.

Diapazonı tikarınan birinshi oktavanıń **Do – Re** notalarınan **Lya – Si** notalarına shekem boladı.

• **Orta klaslar (5-7 klaslar):** Dawıs júdá kórkem hám kúshli bolıp qalıpleseı. Diapazon keńeyedi (birinshi oktavanıń **Do** notasıdan ekinshi oktavanıń **Re – Mi** notalarına shekem).

Bul jasta dawıs ózgeriw (mutatsiya) dáwiri baslanıwı múmkin, sol sebepli oqıwshılardıń dawısına júdá abaylap qatnas qılıw shart.

Muzıka sabağında qosıq aytıw bóliminen aldın minnetli túrde **3-5 minut** vokal shınıǵıwlarına (dawıs sazlaw "raspevka" bólimine) ajratılıwı tiyis. Bul shınıǵıwlar tómendegi vokal kónlikpelerin rawajlandırıwǵa qaratıladı:

1. Durıs dem alıw (Vokal dem alısı)- Qosıq aytıwda eń birinshi qáde – demdi kókreken penen emes, bálki diafragma (ishki muskuller) arqalı alıw.

• Oqıwshılardıǵa "gúldiń iyisin iyiskelew" yamasa "shamdı óshirmey aqırın úplew" usılları arqalı demdi tuwrı alıw hám únemli sarpılaw úretiledi.

• Bir nota ústinde demdi uzaq uslap, "Aaaa..." yamasa "Uuuu..." seslerin sozıp aytıw.

2. Diktsiya hám artikulyatsiya- Sózlerdiń anıq hám túsnikli shıǵıwı ushın til, erin hám jaq muskullarınıń belsendi háreketi talap etiledi.

• Dawıslı seslerdiń (A, O, U, E, I) formulasın durıs qalıplestiriw. Sonıń menen birge, dawıssız seslerdi (B, P, D, T, R) tez hám anıq aytıw.

• Yarım tonlar boyınsha joqarıǵa hám tómenge qaray tómendegi buwınlardı aytıw: "Mi-me-ma-mo-mu", "Bri-bre-bra-bro-bru".

3. Dawıstıń pák gúnlewi (Intonatsiya)- Oqıwshılardıń notalardı sapalı hám taza, yaǵnıy falsh qılmaı aytıwın táminlew.

• Oqıtıwshı fortepiano da sesti shertedi, bala bolsa dáslep sol sesti ishinen (oyında) esitip, soń sırtqa ses shıǵarıwı kerek.

• "Do-Re-Mi-Re-Do" tekstura boyınsha qosıq aytıw yamasa "legato" (sozıp) hám "stakkato" (úzip-úzip) usıllarında shınıǵıwlar orınlaw.

Shınıǵıw maqseti	Shınıǵıw tekstura / Buwınları	Atqarıw usılı
Dawıstı oyatıw (Jılınıw)	Mmmm... (Awız jumıqlı halda)	Murın arqalı rezonans hám vibratsiyanı seziw.
Kanta-bile (Sozımlılıq)	Lyu-li-lyu-li-lya...	seslerdi bir-birine jalǵap, ástelik penen aytıw.
Tezlik hám belsendilik	Don-don-don, dili-don...	Úzip-úzip (stakkato), erin háreketi menen.

Sabaq barısında:

1. Vokal shınıǵıwları hár bir muzıka sabağında úziliksiz alıp barılıwı shart. Olar sabaqtıń basında, oqıwshılardıń dıqqatı eń joqarı bolǵan waqıtta ótkeriliwi kerek.

2. Qosıqlar oqıwshılardıń diapazonına say bolıwı tiyis. Eger qosıq júdá bálent bolsa, balanıń dawıs pardeleri zıyanlanıwı múmkin.

3. Shınıǵıwları qurı qosıq aytıw emes, bálki túrli kórkembelik obraz (mısalı: "pıshıqtıń miyawnawı", "poyezddıń júriwi") menen baylanıstırıp, qızıqlı oyın túrinde alıp barıw kerek.

Oqıwshılardıń dawıs imkanıyatların durıs rawajlandırıw – bul tek ǵana muzıkalıq qábilette arttırıw emes, bálki balalardıń ruwhıy hám fizikalıq sawlıǵınıń kepili de tabıladı. Tuwrı jolǵa qoyılǵan vokal shınıǵıwları oqıwshılardıń ózine bolǵan isenimin arttıradı, dem alıw organların bekkemleydi hám estetik talabın joqarılatadı. Bul baǵdarda professional metodikalıq usıllardan durıs paydalanıw muzıka oqıtıwshınıń eń tiykarǵı wazıypası esaplanadı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. G'aybullaev, N. Tajibaev, S. Muzıka oqıtıw metodikası hám mektep repertuari. Nókis: "Bilim".2018
2. Sharipova, G. Musıqa o'qıtish metodikasi. Toshkent: "Barkamol fayz media".2010.
3. Mamirov, K. Mektep oquvshılarınıń vokal-xor atqarıwshılıq mádeniyatınıń pedagogikalıq tiykarları. Nókis. 2021.
4. Ismoilov, M. Musıqa darslarida o'quvchılar ovozi shakllantirish uslubiyoti. Toshkent: "O'qituvchi".2019.
5. Dmitriev, L. B. Osnovi vokalnoy metodiki (Vokal metodikasınıń tiykarları). Moskva: "Muzika".2007.
6. Yuldasheva, S. Ushma bilim beriw mekteplerinde muzıka táliminiń innovatsiyalıq usılları. "Ilim hám tásir" ilimiy-metodikalıq jurnalı, №3, 45-48-b. 2023.
7. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Musıqa madaniyati umumiy o'rta ta'lim maktablarining o'quv dasturi. Toshkent. 2021.